

sagtens have været praktiseret et udbygget landsbyfællesskab, som bestemt ikke forudsætter, at agerjorden er rebet.

Til gengæld er det interessant at se, hvorledes bymarken i 1550 blev inddelt, således at de adelige godsejere beholdt en række særjorder, medens bøndernes marker blev fordelt i forhold til den landgilde, som enhver var ansat for i de ældste tilgængelige registre. En anden undtagelse var dog kirkens jorder »som hverken må øges eller mindskes«, og tilsyneladende også præstegårdens tiliggende, som ikke kom med i rebningsen, da der ikke svarede afgifter af den.

Med de ovenfor anførte overvejelser skal bogen anbefales for alle, der interesserer sig for de gamle agrarstrukturer både i hertugdømmerne og i kongeriget. Dog kunne der godt være ofret et par minutter mere på korrekturlæsningen: Det er således på s. 95 noget meningsforstyrrende, at der hele to gange tales om »mageskrifter«, og på samme side anføres, at en tønne land svarede til en tønne udsæd før Christian V.s matrikel, hvilket dog principielt er to helt forskellige begreber, samt at fra 1682 var en tønne land et areal på 140.000 kvadratalen, hvilket er 10 gange for meget.

Karl-Erik Frandsen

Kancelliets brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold. I uddrag udgivet ved JENS HOLMGAARD af Rigsarkivet. København, G.E.C. Gads Forlag. 1647: 1989, 486 s., 1648: 1991, 311 s.

Som omtalt i Historisk Tidsskrift bd. 88 s. 429 er udgivelsen af en af de helt centrale kildeudgaver til dansk historie, nemlig Kancelliets Brevbøger, efter mange års stilstand blevet genoptaget.

Fhv. landsarkivar Jens Holmgaard har med stor energi kastet sig over opgaven, således at bindet dækkende 1646 kom i 1987, og derefter er der med stor præcision kommet et bind hvert andet år. Udgiveren har ydermere skrevet en meget oplysende afhandling om de kildekritiske problemer ved benyttelsen og udgivelsen af Kancelliets Brevbøger i »SPOR-arkiver og historie« (Afhandlinger tilegnet Niels Petersen, 1987). Jens Holmgaard har heri meget overbevisende dokumenteret, at brevbøgerne ikke, som man hidtil har troet, er blevet til ved at de yngre sekretærer i kancelliet, efterhånden som tjenesten tillod det, sad og skrev koncepterne, der havde været forlæg for de udgående breve, ind i tykke protokoller. Sekretærerne skrev derimod indførslerne på løse ark, og når tiden var inde, blev disse beskåret og indbundet, pagineret og forsynet med et register. Herved gik der dels ord og linier tabt, som var skrevet yderligt på papiret, og dels kunne der komme uorden i indførslerne.

Der er en hel del tilfælde, hvor der er bevaret såvel et koncept, en indførsel i en kopibog og det originale brev, og Holmgaards stikprøver viser, at der er mange fejl i indførslerne, som selvfølgelig er rettet i udgaven, når der er kontrolmuligheder, men ellers må teksterne jo gengives, som de foreligger.

Det er derfor vigtigt for brugerne at mærke sig, hvad Holmgaard skriver (s. 79): »Kancelliets Brevbøger er et overordentligt værdifuldt redskab for historieforskningen, men det er et redskab, der, navnlig hvad mange detaljer angår, ikke bør bruges ud over dets formåen«.

Jens Holmgaard har lagt et enormt arbejde i at lette brugernes udbytte af

udgaven ved en omhyggelig identifikation af personer og stednavne i registrene, hvor hver lokalitet, der forekommer i teksten, er nævnt med moderne stavemåde med sogn og undertiden herred. Dette gælder dog mærkeligt nok *ikke* de skånske stednavne. Hyppigst gengives de blot med brevbogens stavemåde og lokaliseringen »Skåne«, eller med datidens stavemåde for sognene. Det er ikke umuligt, men dog temmelig vanskeligt for brugere uden specielle hjælpemidler ved hånden at lokalisere f.eks. »Greffue, Greffuie by og s. Bjerger h., Skåne« (1647 s. 435), hvilket på det moderne kort skal findes som Grevie i Bjäre härad. Det er et mærkeligt punkt at spare på.

Som en nyskabelse indførte Jens Holmgaard i bindet for 1646 en meget nyttig ordforklaring. Denne er blevet suppleret i de følgende to bind, men man kan undre sig over, at man ikke i et værk af denne størrelsesorden har valgt at lave en akkumuleret liste over vanskelige ord. Disse få ekstra sider kunne næppe have væltet budgettet, men ville have gjort udgivelsen endnu mere brugervenlig.

Karl-Erik Frandsen

VELLO HELK: Dansk-norske studierejser 1661-1813 I-II. Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 139. Odense 1991. 365 + 319 s., ill.

Vello Helks mangeårige og omfattende studier af kilderne til dansk-norske studierejser til europæiske lærdomssteder, studier som også kom Dansk biografisk leksikon til gode i årene 1975-84, resulterede i 1987 i bogen Dansk-norske studierejser fra reformationen til enevælden 1536-1660. (Anm. i HT bd. 88 s. 364ff.).

Trods svigtende helbred er det lykkedes Vello Helk at gennemgå og bearbejde endnu en stor del af materialet så han har kunnet udsende dette tobindsværk, et kærkomment arbejdsredskab og dertil læseværdigt i sig selv. Det røber forfatterens store fortrolighed med området og dets problemer.

Andet bind der indeholder studentermatriklen indledes med en gennemgang af de anvendte kildegrupper, udover matriklerne bl.a. stambøger, rejseberetninger, ligprædikener, breve og rejsepas. Afsnittet røber noget om den arbejds- og forskningsindsats der ligger bag, om tålmod, omhu og skarpsindighed, og frem for alt om jugement og skønsomhed overfor disse ofte meget subjektive kilder. Vello Helk kan læse mellem linjerne og få noget brugbart ud af en tekst selv om »ikke alt ... er rigtigt og vigtigt«.

Matriklen rummer 2118 navne, deraf 1724 danske, 382 norske og 12 islandske. Et navnekatalog der med dets oplysninger i sig selv er en skat ikke blot for personalhistorikere, men for enhver der vil befatte sig med kulturhistorie, omfattende lærdoms- og socialhistorie. Et tillæg til matriklen er anbragt i første bind s. 317ff. Det drejer sig om 80 elever på brødreminighedens teologiske seminar i Herrnhut. I stedet for at indføre disse navne i den alfabetiske liste har forfatteren ræsonneret at det ville være af størst interesse at se denne liste i sin sammenhæng. Det har han ret i.

Omtrent hele første bind er anvendt til den tematisk opstillede tekst, samme fremgangsmåde som i bogen fra 1987, men i betydelig udvidet form. Der er bl.a. blevet plads til et interessant kapitel om studenterliv og rejseindtryk, et om